

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Білоус О. Ю.¹, Погорелова Т. В.²

1 – студент, кафедра статистики,

2 – канд. екон. наук, доцент, кафедра статистики
Одеський національний економічний університет, м. Одеса

АНОТАЦІЇ

Білоус О. Ю., Погорелова Т. В. Сучасні тенденції розвитку сільського господарства в Україні У статті розглянуто сучасний стан аграрного сектору України, зокрема виявлено диспропорції у тенденціях розвитку рослинництва та тваринництва. Проаналізовано динаміку виробництва валової продукції сільського господарства в Україні за 2000 – 2020 рр. Здійснено економічний аналіз ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств України. Визначено основні чинники гальмування розвитку аграрного виробництва.

Ключові слова: аграрний сектор, сільськогосподарська продукція, врожайність, валова додана вартість, валова продукція, прибуток.

Belous O., Pogorelova T. Current trends in agricultural development in Ukraine The article considers the current state of the agricultural sector of Ukraine, in particular, reveals disparities in trends in crop and livestock development. The dynamics of gross agricultural output in Ukraine for 2000 – 2020 is analyzed. The economic analysis of efficiency of activity of the agricultural enterprises of Ukraine is carried out. The main factors inhibiting the development of agricultural production are identified.

Keywords: agricultural sector, agricultural products, yield, gross value added, gross output, profit.

ПОСИЛАННЯ НА РЕСУРС

Білоус, О. Ю. Сучасні тенденції розвитку сільського господарства в Україні [Текст] / О. Ю. Білоус, Т. В. Погорелова // Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць. Випуск 8. Частина I – Одеса, ОНЕУ. – 2022. – С. 43 – 51.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Аграрний сектор країни, основою якого є сільське господарство, впливає не лише на продовольчу, а й певним чином на економічну та екологічну безпеку, сприяє розвитку технологічно пов'язаних галузей національної економіки, формує соціально-економічні умови розвитку українського села. В останні роки вітчизняний агропромисловий комплекс дає близько 9 – 13% валової доданої вартості країни та є одним з основних бюджетоутворюючих

секторів національної економіки. Саме тому в умовах сучасних інтеграційних процесів агропромисловий комплекс набуває дедалі більшого значення.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідження вивчення стану аграрного сектору та проблем його розвитку знайшли відображення у працях таких вітчизняних учених, як П. І. Гайдуцький [1], А. С. Даниленко [2], І. Г. Кириленко [3], В. Я. Месель-Веселяк [4], Ю. О. Лупенко [4], П. Т. Саблук [5], М. М. Федоров [6] та ін. Проте питання щодо ефективного розвитку та перспектив аграрного сектору не втрачають своєї актуальності і вимагають подальшого дослідження.

Метою статті є аналіз основних тенденцій розвитку діяльності сільськогосподарських підприємств України для виявлення наявних проблем та пошуку шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство – одна з найважливіших галузей господарського комплексу України, яка відіграє важливу роль у зміцненні економіки нашої країни, підвищенні життєвого рівня населення і розв'язанні соціально-економічних проблем. Сільське господарство створює робочі місця, а також зменшує рівень бідності населення. Це галузь матеріального виробництва, що має важливе значення в забезпеченні населення продуктами харчування, а промисловість – сировиною. Тому розвиток сільського господарства постає як життєво важливий чинник становлення усіх секторів економіки

Результативні індикатори економічного розвитку сільського господарства як складової агропродовольчого сектору включають показники, що характеризують:

- 1) обсяги посівних площ під сільськогосподарськими культурами, поголів'я худоби і птиці;
- 2) обсяги виробництва продукції рослинництва і тваринництва;
- 3) технічну ефективність сільськогосподарського виробництва (урожайність сільськогосподарських культур, продуктивність сільськогосподарських тварин);
- 4) стан реалізації продукції сільського господарства;
- 5) ефективність сільського господарства як галузі економіки країни.

Тенденції останніх років свідчать про стійкий тренд щодо зменшення ролі і питомої ваги місця сільського господарства країни та її регіонів у національній економіці. Проведений економіко-статистичний аналіз тенденцій розвитку сільського господарства України дає підстави визначити проблеми та перспективи розвитку галузі.

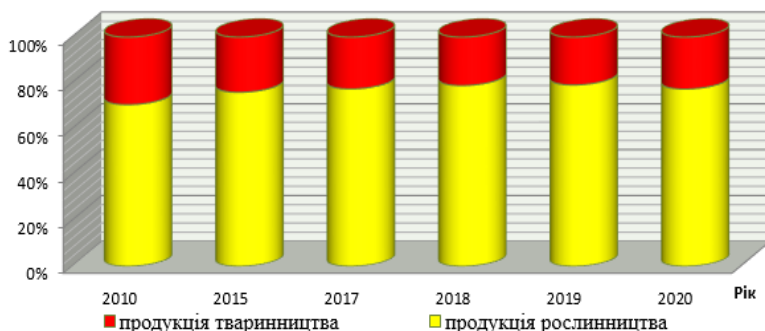
Рис. 1. Динаміка валової доданої вартості в економіці України у 2001-2020 рр.

Так, у 2020 р. валова додана вартість, створена у сільському господарстві, становила 388 млрд. грн., що на 9% більше, ніж у попередньому році. Питома вага досліджуваного виду економічної діяльності відповідно становила 10,8% (рис. 1). Як видно з рис. 1, з 2015 р. зростання величини доданої вартості (ВДВ) для економіки України загалом відбувалось значно швидшими темпами, аніж ВДВ сільського господарства, і це стало причиною зменшення питомої ваги сільського господарства в економіці країни.

У 2010 р. валова додана вартість, створена у сільському господарстві була найнижчою за досліджуваний період та становила 82 млрд. грн. Питома вага відповідно була найнижчою за весь період дослідження і становила 8,4%. Станом на 2020 р. цей вид діяльності з питомою вагою валової доданої вартості 10,8% знаходиться на четвертому місці після торгівлі, переробної промисловості та транспорту і зв'язку.

Така зміна питомої ваги доданої вартості сільського господарства у загальному показнику країни прямо пов'язана зі змінами у виробництві валової продукції сільського господарства. Валова продукція сільського господарства – це грошовий вираз усіх вироблених протягом певного періоду первинних продуктів землеробства і тваринництва, незалежно від того, спожиті вони у самому господарстві чи реалізовані за його межами.

Загалом за 2010 – 2020 рр. виробництво продукції сільського господарства збільшилось на 30,9% (з 467,5 млрд. грн. до 612,3 млрд. грн.), у тому числі продукція рослинництва збільшилася на 43,4%, а тваринництва – лише на 0,6% .

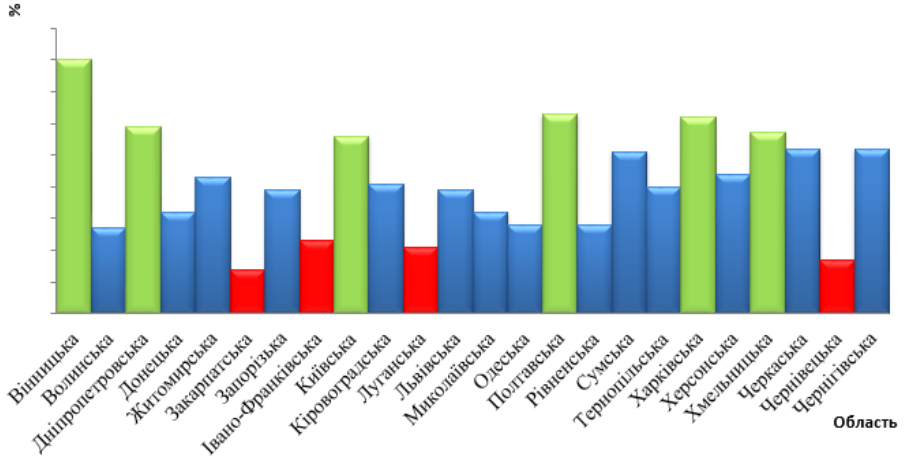
Рис. 2. Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства в Україні за період 2010 – 2020 рр.

Аналізуючи структуру виробництва продукції сільського господарства України з 2010 р. по 2020 р. (рис. 2), слід відмітити, що в цей період питома вага продукції рослинництва і тваринництва у валовій сільськогосподарській продукції коливалася, проте виробництво продукції рослинництва для України з 2010 р. до сьогодні є пріоритетним напрямом в сільському господарстві, адже її питома вага займає лівову частку у валовій продукції. Так, у 2010 р. питома вага продукції рослинництва складала 70,5% (на 41% більше продукції тваринництва), у 2015 р. – 75,9% (на 52% більше продукції тваринництва) а вже у 2020 р. – 77,3%, тобто виробництво продукції рослинництва у 3,4 рази перевищує виробництво продукції тваринництва. Отже, галузь тваринництва в Україні починає занепадати.

Варто також зазначити, що за рівнем розвитку сільського господарства регіони України дуже неоднорідні. Частка кожного регіону в 2020 р. у виробництві сільськогосподарської продукції господарства подана на рис. 3. У 2020 р. найменший показник валової продукції сільського господарства спостерігається в Закарпатській області (8,5 млрд. грн.), найбільший – у Вінницькій області (48,7 млрд. грн.), що майже в 6 разів більше. Переважна більшість регіонів виробляє сільськогосподарську продукцію в діапазоні від 22 млрд. грн. до 28,6 млрд. грн. Проте варто визначити і лідерів у виробництві продукції сільського господарства, серед них: Полтавська область – 38,6 млрд. грн., Харківська область – 37,7 млрд. грн., Дніпропетровська область – 36 млрд. грн.

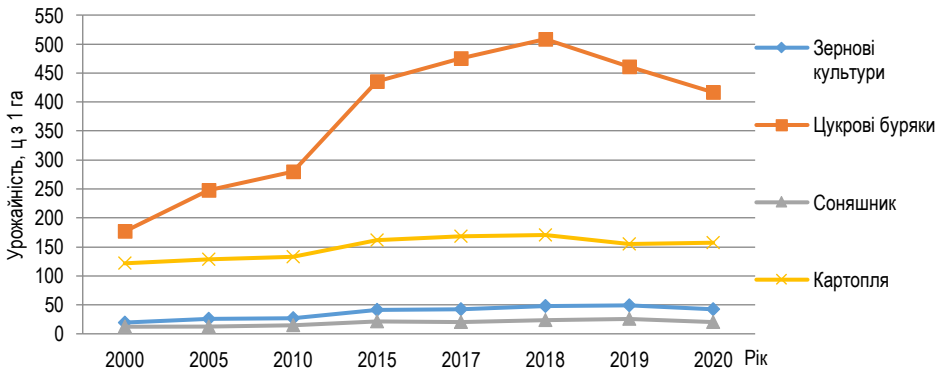
Регіональні відмінності в розвитку аграрного сектору зумовлені як відмінностями природно-кліматичних умов, так і особливостями економічного характеру. Райони, що наближені до великих міст, мають порівняно з периферійними районами кращу фондоозброєність, забезпеченість трудовими ресурсами, кращу соціальну інфраструктуру, а отже, кращі продуктивність і прибутковість. Периферійні ж райони є

непривабливими для інвесторів, що знижує ефективність аграрного сектору економіки регіону в цілому.

Рис. 3 Частка регіонів у загальному виробництві продукції сільськогосподарства України в 2020 році

Враховуючи той факт, що основним відносним результативним економічним показником стану і розвитку рослинництва та сільськогосподарського виробництва в цілому є урожайність сільськогосподарських культур, проведений динамічний аналіз цього показника (рис. 4).

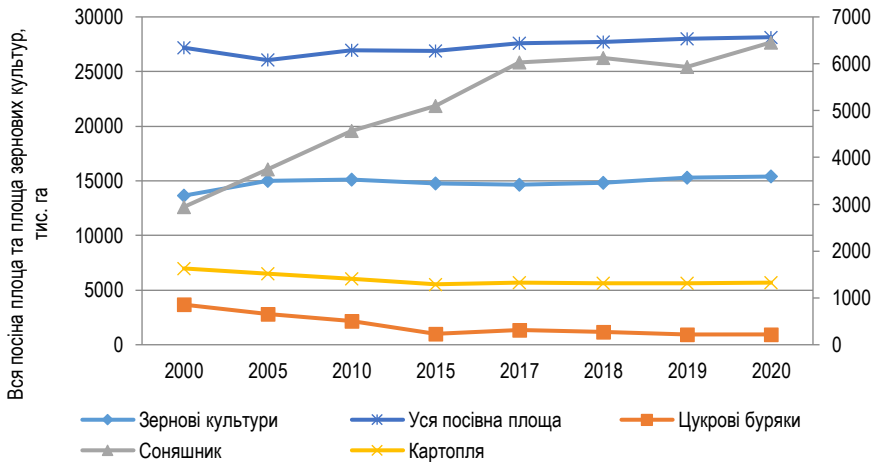
Рис. 4. Динаміка урожайності основних сільськогосподарських культур в Україні у 2000-2020 рр.

За перше десятиліття досліджуваного періоду склалася тенденція до зростання врожайності всіх основних сільськогосподарських культур.

Найвищими темпами відбулося зростання урожайності зернових і цукрових буряків (19,4 ц/га в 2000 р. проти 26,9 ц/га в 2010 р. та 177 ц/га в 2000 р. проти 279,5 ц/га та в 2010 р. відповідно).

Протягом 2015 – 2020 рр. урожайність культур мала тенденцію до помірної волатильності, так у 2020 році у цукрових буряків урожайність була – 416 ц/га, зернові культури – 42,5 ц/га, соняшник – 20,2 ц/га, картопля – 157,2 ц/га.

Стосовно посівних площ основних сільськогосподарських культур, то за останні 20 років вони також зазнали значних змін (рис. 5).

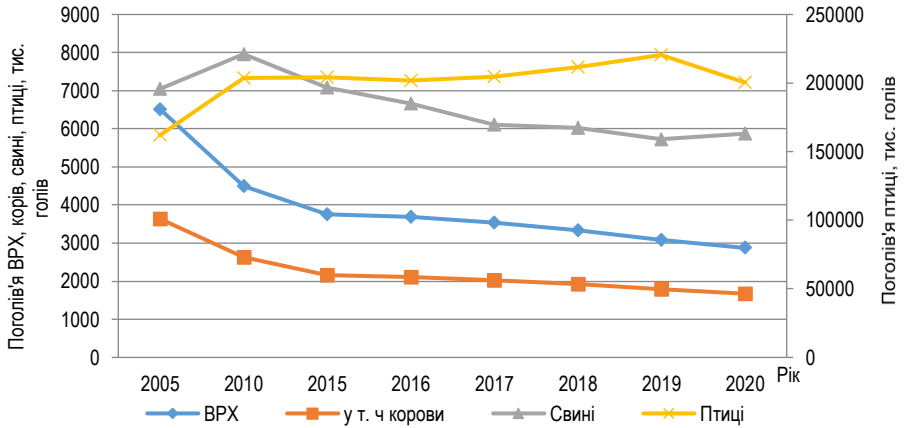

Рис. 5. Динаміка посівних площ сільськогосподарських культур в Україні у 2000-2020 рр.

Так, на 3,6% збільшилась вся посівна площа за останні 20 років (27173 тис. га в 2000 р. проти 28147 тис. га в 2020 р.). Негативними залишаються зміни у структурі посівних площ, оскільки за досліджуваний період скоротились посівні площі таких важливих культур, як цукрові буряки, картопля, тоді як спостерігається зростання посівної площі соняшника – однієї з найбільш ліквідних культур, а також зернових культур. Ця культура дуже виснажує ґрунт, а тому в десятипільній сівозміні вона не повинна займати більше одного поля. Проте в багатьох випадках орендарі на орендованих землях вирощують лише зернові і соняшник і цим самим руйнують родючий шар ґрунту, відновити який дуже важко.

Наступним етапом проведеного дослідження є аналіз тенденцій розвитку іншої сфери сільського господарства – тваринництва.

Спад виробництва продукції тваринницької галузі в першу чергу обумовлений суттєвими змінами, які відбулися в структурі поголів'я худоби та птиці всіх категорій господарств за досліджуваний період (рис. 6).

Рис. 6. Динаміка поголів'я худоби та птиці в Україні у 2005-2020 рр.

Основною причиною занепаду молочного та м'ясного скотарства в сільськогосподарських підприємствах України є хронічна збитковість галузі, тому власники підприємств обґрунтовано позбавляються збиткових виробництв – скорочують чисельність поголів'я.

Відродження скотарства пов'язане зі значними капіталовкладеннями. Серед проблем розвитку галузі слід відзначити низький потенціал продуктивності наявного поголів'я корів, для покращення якого необхідно кардинально покращити селекційно-племінну роботу. Це ставить перед власниками підприємств, які хотіли б розвивати скотарство у своєму господарстві, такі перепони фінансового характеру, які вони самі подолати не здатні. Але поруч із занепадом скотарства та свинарства в сучасних умовах в нашій державі через економічну привабливість галузі процвітає птахівництво. Цим і пояснюється значне збільшення поголів'я птиці за досліджуваний період – 200,6 млн. голів в 2020 р. проти 162 млн. голів в 2005 р. (або на 23,8%). Збільшення виробництва продукції птахівництва пов'язане з більш швидкою окупністю витрат через вищий коефіцієнт оборотності оборотних засобів порівняно з іншими галузями тваринництва.

Таблиця 1

Динаміка основних показників економічної ефективності діяльності
сільськогосподарських підприємств України у 2010-2020 рр.

Показник	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Чистий прибуток (збиток), млн. грн	17253,60	101 912,20	89 816,30	68 276,80	70 461,80	92 892,90	81 032,60
Підприємства, які одержали чистий прибуток							
у відсотках до загальної кількості	69,60	88,90	88,40	86,70	86,70	83,50	83,10
фінансовий результат, млн. грн.	22094,90	127 525,50	102496,10	88 676,30	93 249,00	115 197,60	107547,00
Підприємства, які одержали чистий збиток							
у відсотках до загальної кількості	30,40	11,10	11,60	13,30	13,30	16,50	16,90
фінансовий результат, млн. грн.	4841,30	25 613,30	12 679,80	20 399,50	22 787,20	22 304,70	26 514,40
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	17,50	30,40	25,60	16,50	14,20	16,60	13,90
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	24,50	43,00	33,60	23,20	18,90	19,80	19,00

Для всебічного аналізу тенденцій розвитку сільського господарства в Україні детального дослідження потребують питання економічної ефективності усіх галузей агропромислового виробництва. Основним економічним показником, що характеризує результативність діяльності, є прибуток, який забезпечує стабільність як окремого підприємства, так і всієї галузі в цілому, гарантує їх фінансову незалежність. Як бачимо з табл.1, фінансовий результат від основної діяльності сільськогосподарських підприємств у 2020 р. становив 81 млрд. грн. прибутку проти 92,9 млрд. грн. у 2019 р., рівень рентабельності у цілому – 13,9% проти 16,6% у попередньому році. Прибутки від виробництва продукції сільського господарства у рослинництві і тваринництві отримали 83,1% підприємств, і цей показник менший порівняно з попередніми роками (86,7% у 2018 р. та 83,5% у 2019 р).

Висновок. Аналіз тенденцій розвитку сільського господарства дає можливість визначити проблеми даної галузі, зокрема:

– збільшення посівних площ під вирощування культур, що виснажують ґрунти; відсутність інноваційних підходів до обробки ґрунту та

виращування сільгоспкультур;

– загальне скорочення обсягів виробництва продукції тваринництва;
– зменшення частки виробництва високоякісного м'яса великої рогатої худоби та свинини, заміна його дешевшим і менш енергетично цінним м'ясом птиці, переважно курятини інтенсивної технології вирощування;

– низька ефективність підприємств; зношена та примітивна технологічна база;

– високі ціни на паливо, посівний матеріал, висока собівартість виробництва.

Сучасні трансформаційні та інтеграційні процеси безпосередньо впливають на тенденції розвитку аграрного сектору економіки України. Безперечно, аграрний сектор є одним із найперспективніших секторів економіки України і може стати серйозною базою для подальшого розвитку економіки у цілому. Тому виникає потреба у розробленні такої аграрної політики, яка б урахувала різноманітні чинники: соціально-економічні, екологічні, демографічні та ін. На жаль, вирішити питання трансформації процесів не можна досить швидко. Важливо раціонально використати, частково навіть зберегти наявний агропотенціал для забезпечення повноцінного сталого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аграрна реформа в Україні / П.І. Гайдучський, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко та ін.; за ред. П.І. Гайдучького. К.: ННЦ ІАЕ, 2005. 424 с.

2. Даниленко А.С. Державна підтримка аграрного сектору економіки в контексті формування передумов для сталого економічного розвитку. Вісн. Білоцерк. держ. аграр. ун-ту. 2009. Вип. 63. С. 3–8.

3. Кириленко І.Г. Аграрна реформа в Україні: надбання, проблеми. Економіка АПК. 2005. № 5. С. 8–14.

4. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. К.: ННЦ ІАЕ, 2012. 218 с.

5. Саблук П.Т. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні. Економіка АПК. 2011. № 5. С. 3–16.

6. Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. Економіка АПК. 2016. № 6. С. 37–49.

7. Державна служба статистики. Статистична інформація. Економічна діяльність. Сільське, лісове та рибне господарство. URL : www.ukrstat.gov.ua

8. Погорелова Т.В. Оценки развития агробизнеса в Украине / Т. В. Погорелова / Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: Матеріали шостої міжнар. наук.-практ. конф., 22-23 вересня 2017 р. – Одеса, Атлант, 2017. – С.290-292.

9. Статистичне дослідження соціально-економічних і демографічних процесів: Монографія // За заг. ред. к.е.н., доцента Ю.О. Ольвінської. – Київ : ФОРМ Гудяєва В.М., 2021. – 207 с.